

رویکرد جرم‌شناختی به تهدید بر خطِ دختران*

- صادق صادقی^۱
- مصطفی فروتن^۲
- شهرام ابراهیمی^۳

چکیده

تهدید در محیط حقیقی یا فضای مجازی نسبت به دختران که از منظر علوم شناختی، یعنی فرایندهای درون ذهن، از موقعیت آسیب‌پذیرتری برخوردار می‌باشند، حکایت از حالت خطرناک مرتکب دارد و نیازمند پاسخ‌های کنشی درخور توسط دولت و جامعه مدنی از یک‌سو و تدابیر واکنشی فوری کیفری از سوی دیگر است. مداخله کیفری نسبت به تهدید در فضای حقیقی، از سال

* تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۱ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۳/۱.

۱. دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم انسانی، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران (s.sadeghi3103@gmail.com).
۲. استادیار گروه حقوق، دانشکده حقوق و علوم انسانی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران (نویسنده مسئول) (forutanmostafa@gmail.com).
۳. دانشیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران (shahram.ebrahimi@gmail.com).

۱۳۳۹ موضوع تدابیر تأمینی پیشگیرانه قرار گرفت و در سال ۱۳۷۵ تبدیل به جرم مستقلی گردید و البته وجه پیشگیری آن به فراموشی سپرده شد، لیکن نوع برخط آن کمتر توجه قانون‌گذار را به خود جلب کرد.

مقاله حاضر با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و بررسی آراء محاکم کیفری، علاوه بر تصویرسازی آنچه هست، ضمن تبیین گونه‌های مختلف تهدید برخط نسبت به دختران در محیط‌های آموزشی، به تشریح و تبیین خلأهای قانونی، علت‌شناسی و شیوه پیشگیری گذر از اندیشه به عمل پرداخته و در نهایت بر مبنای مطالعات جرم‌شناختی، پیشنهادات پیشگیرانه ارائه نموده است.

واژگان کلیدی: تهدید برخط، دختران، پیشگیری از بزه‌دیدگی، افشای اسرار، فضای سایبری.

درآمد

امروزه، فراگیر شدن رسانه‌ها در آغاز قرن بیست و یکم و نقش جدی اینترنت در شکل‌دهی به فرهنگ، هویت و باورها و ارزش‌های اجتماعی، اهمیت پژوهش در این زمینه را دوچندان کرده است. گستره این فضا که تمام روابط زندگی بشر را در بر گرفته و به خود معطوف نموده است، این امکان را فراهم ساخته تا هر فردی به راحتی و با صرف کمترین زمان، بسیاری از امور روزمره خود را به انجام رساند؛ به نحوی که دیگر جدایی از این فضا برای انسان امروزی قابل تصور نیست (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۵: ۹).

فضای سایبر به ویژه برای نسل برخط، بدون تردید محیطی سرشار از فرصت برای آموختن، کشف و به اشتراک گذاشتن داده‌هاست. این محیط همچنین برای بیشتر افراد، یک ابزار فعالیت حرفه‌ای، حفظ روابط با دوستان و نیز ارتباط با دیگر اعضای خانواده است؛ مخصوصاً در عصری که فاصله‌ها به تدریج دورتر می‌گردد.

برای اطفال و نوجوانان که فعالیت اجتماعی برخط محبوب آنان «چت» می‌باشد، اینترنت نه صرفاً محیطی برای حفظ روابط، بلکه فرصتی برای ایجاد روابط اجتماعی جدید است.^۱ اما علی‌رغم مزایای غیر قابل انکار فضای مجازی، در مقابل، این محیط

۱. فضای مجازی به عنوان یک محیط جرم‌زا، موضوع همایش‌ها و نشست‌های علمی مختلفی قرار گرفته است. این جلب توجه در سال‌های اخیر در حد قابل توجهی به دلایل مختلف افزایش یافته است (برای مطالعه بیشتر ر.ک: قربانی و تازنگ، ۱۳۹۵).

می‌تواند بستری برای سوءاستفاده و وقوع جرایم مرتبط با این حوزه گردد. این محیط جدید اجتماعی شدن، همزمان دربردارنده خطرات جدید انحراف و ناسازگاری نیز می‌باشد (برای مطالعه بیشتر ر.ک: رازقی و علیزاده، ۱۳۹۶؛ کرامتی معز و دیگران، ۱۳۹۸)؛ زیرا به موازات گسترش این فعالیت‌ها، بخشی از بزهکاران نیز فعالیت‌های مجرمانه خود را به فضای سایبر منتقل می‌کنند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۸: ۱۲۲).^۱ لذا خطر مذکور برای نسلی که هویت خود را در بستر فضای مجازی می‌سازد، بیش از پیش واقعی است (مالمیر و زورخ، ۱۳۸۹: ۸۶). بدین ترتیب رفتارهای این محیط جدید، هم جنبه حقوقی دارد و هم جنبه سیاسی - اجتماعی، به طوری که علاوه بر محیط‌های دانشگاهی، نهادهای قضایی - پلیسی نیز ناگزیر از بررسی ابعاد مختلف آن شده‌اند.^۲ یکی از این خطرات، تهدید برخط است که امروزه در جرم‌شناسی به عنوان یکی از مصادیق جرایم خشونت‌آمیز به ویژه در محیط‌های تحصیلی نسبت به دختران (احمدی و دیگران، ۱۳۹۱) به عنوان گروه آسیب‌پذیر مورد توجه قرار گرفته است که البته محور اصلی این مقاله را نیز تشکیل می‌دهد.

قانون جرایم رایانه‌ای علی‌رغم اینکه انتظار می‌رفت با توجه به سرعت تحولات در این فضا و افزایش امکان اجرایی نمودن اندیشه‌های مجرمانه، به دلیل احساس گمنامی و فقدان مانع، عنوان یک فصل را به تهدید برخط نسبت به این دسته اختصاص دهد، نه تنها عنوانی به آن اختصاص نداده، بلکه حتی به تهدید برخط هم نپرداخته و تنها ذیل

۱. نظریه‌های جرم‌شناسی، محیط مجازی را هم به عنوان یک محیط جرم‌زا و هم محیط پیشگیری شناخته‌اند (برای مطالعه بیشتر ر.ک: نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۸: ۱۲۶).

۲. گفتنی است که تهدید برخط به صورت مستقیم موضوع پژوهش به عنوان مقاله یا کتاب یا رساله قرار نگرفته است، با این حال می‌توان به برخی پژوهش‌ها و موضوعات مرتبط که در «نخستین همایش ملی پیشگیری از بزه‌دیدگی زنان و کودکان در فضای مجازی» (برگزارشده توسط دادگستری کل استان یزد، آبان ۱۳۹۹) مورد بررسی واقع شده‌اند، به شرح ذیل اشاره کرد: حمایت از حق بر تصویر کودک در فضای مجازی، کارکردهای نیروی انتظامی در حمایت از بزه‌دیده، نقش پلیس در پیشگیری از جرایم علیه زنان و بزه‌دیدگی آنان در فضای مجازی، بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و نگرش به وجود فساد اخلاقی در فضای مجازی، بررسی و بازنمایی بزه‌دیدگی زنان در فضای مجازی، پیش‌بینی اعتیاد اینترنتی بر اساس عزت نفس اجتماعی و صفات هوش عاطفی، مبانی و پیامدهای فیلترینگ تلگرام از منظر جرم‌شناسی، آموزش سواد رسانه‌ای به کودکان؛ ضرورتی در راستای پیشگیری از بزه‌دیدگی در فضای مجازی و نقش آموزش و پرورش در کاهش بزهکاری در مدارس.

فصل پنجم با عنوان «هتک حیثیت و نشر اکاذیب»، به موضوع انتشار بدون رضایت صوت و فیلم اکتفا کرده است.^۱

بدین ترتیب، هرچند تعدادی از افعال و اعمال علیه شرافت و حیثیت و شخصیت معنوی افراد جرم‌انگاری شده است، لکن با عنایت به گسترش روزافزون و نیز امکانات فضای مجازی و خصوصاً اینکه امکان بزه‌دیدگی دختران و زنان نسبت به جرایم فوق به مراتب بیشتر است (حاجی ده‌آبادی، ۱۳۹۷)، ضروری است قوانین مرتبط با این حوزه با رویکرد پیشگیری به روزرسانی شود و از بزه‌دیدگان حمایت مضاعف صورت پذیرد.

اما معیارهای تشخیص تهدید برخط چیست و عمدتاً با کدام عنوان حقوقی منطبق است؟ آثار جرم‌شناختی آن بر بزه‌دیدگان کدام است؟ چگونه می‌توان از آن پیشگیری کرد؟

لازم است در ابتدا (گفتار اول) معیارهای تشخیص و توصیف حقوقی و سپس گونه‌های تهدید برخط تبیین شود و در ادامه (گفتار دوم) ضمن پرداختن به علت‌شناسی، روش‌های اثربخش پیشگیری از آن مورد بررسی قرار گیرد. دلایل تأکید بر بزه‌دیدگی دختران از یک‌سو، به مسائل شناختی نزد این دسته از کاربران اینترنتی^۲ و از سوی دیگر به ضعف حمایت‌های مختلف قانونی جهت مداخله بهنگام باز می‌گردد (اسلامی، ۱۳۹۵: ۱۵۸).

۱. «ماده ۷۴۴- هر کس به وسیله سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی، فیلم یا صوت یا تصویر دیگری را تغییر دهد یا تحریف کند و آن را منتشر یا با علم به تغییر یا تحریف منتشر کند، به نحوی که عرفاً موجب هتک حیثیت او شود، به حبس از نود و یک روز تا دو سال یا جزای نقدی از پنج میلیون (۵/۰۰۰/۰۰۰) ریال تا چهل میلیون (۴۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد. تبصره- چنانچه تغییر یا تحریف به صورت مستهجن باشد، مرتکب به حداکثر هر دو مجازات مقرر محکوم خواهد شد.

ماده ۷۴۵- هر کس به وسیله سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی، صوت یا تصویر یا فیلم خصوصی یا خانوادگی یا اسرار دیگری را بدون رضایت او جز در موارد قانونی منتشر کند یا در دسترس دیگران قرار دهد، به نحوی که منجر به ضرر یا عرفاً موجب هتک حیثیت او شود، به حبس از نود و یک روز تا دو سال یا جزای نقدی از پنج میلیون (۵/۰۰۰/۰۰۰) ریال تا چهل میلیون (۴۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد».

۲. برای آگاهی بیشتر درباره علت‌شناسی هنجارشکنی‌های سایبری ر.ک: ویلیامز، ۱۳۹۱: منفرد و جلالی فراهانی، ۱۳۹۱: ۱۰۵-۱۳۴؛ منفرد، ۱۳۹۱: ۴۷-۷۶.

۱. معیار و گونه‌ها

بررسی معیارهای تفکیک تهدید برخط از رفتارهای مشابه و نیز تبیین وصف حقوقی منطبق با آن می‌تواند در پیشگیری از تهدید برخط از یک سو و مبارزه بعدی با آن از سوی دیگر کمک کند.

۱-۱. مفهوم تهدید و معیارهای تشخیص آن

تهدید از منظر جرم‌شناسی هر نوع رفتار اعم از کلام، فعل یا حرکت عمدی است که به طور مکرر، مستقیم یا غیر مستقیم در فضای سایبر و در چارچوب و بستر رابطه قدرت نابرابر، بین افراد با هدف ایجاد رنج، لطمه، آزار، رنجاندن و ستم صورت می‌گیرد (6: Rapport du Comité d'experts sur la cyberintimidation, 2015). برای معیارهای تعریف حقوقی تهدید به طور کلی، ر.ک: رحیمی و دیگران، ۱۳۹۷: ۷۷). بر اساس این تعریف، تهدید برخط، مجموعه‌ای متنوع از رفتارها را در بر می‌گیرد که می‌تواند به شکل مستقیم یا غیر مستقیم، همچون ایجاد و انتشار شایعه و یا طرد در فضای مجازی از طریق استفاده از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات ارتکاب یابد. از این تعریف، چهار معیار اساسی می‌توان استخراج کرد:

۱- تکرار عمل به صورت منظم در یک دوره زمانی مشخص؛ بنابراین یک بار تهدید برخط در چارچوب این مفهوم قرار نمی‌گیرد. در واقع می‌توان گفت که وی دارای حالت خطرناک بوده و تمایل به تکرار ارتکاب این عمل دارد.

۲- رابطه قدرت و تسلطی که یکی بر دیگری دارد؛ مسئله‌ای که در عمل موجب استمرار این رویه مجرمانه از یک سو و انباشت بزه‌دیدگی از سوی دیگر می‌گردد. برای مثال، شاکتی در شرح واقعه پرونده کلاسه ۹۰۰-۳۰/۷/۱۳۹۰ دادگاه کیفری یک استان فارس بیان نمود:

«متهم که خواستگار وی بود، او را اغفال کرد و به درون منزل برد، با خوردن چای بیهوش کننده، در حال بیهوشی از وی فیلم تهیه و سپس شروع به تهدید برای اخاذی نمود و اعلام کرد که باید علاوه بر این موارد، کارت ابربانک پدرت را تحویل دهی. سپس پول و طلاجات مطالبه کرد و در نهایت فیلم را هم پخش کرد».

۳- درماندگی و رنج روانی بزه‌دیده که به لحاظ شرایط شخصیتی و وضعی نمی‌تواند به نحو مناسب از خود دفاع کند و یا خود را از این فضا برهاند؛^۱ مسئله‌ای که موجب می‌شود وی نتواند در مراجع کیفری اقامه شکایت کند و یا اگر اعلام شکایت کند، حاضر به ادامه تعقیب کیفری نباشد. برای مثال، در پرونده کیفری دیگری، متهم که خود معلم آموزشگاه بوده است با تهدید برخط شاکیه به منتشر کردن آثار مستهجن و ارسال پیامک‌های مکرر، وی را ناتوان از اتخاذ تصمیم مناسب می‌کند. در نهایت، شاکیه به شرط برملا نشدن هویت، اعلام جرم می‌کند و دادسرا نیز هویت وی را محفوظ نگه می‌دارد و به منظور پیشگیری از بزه‌دیدگی مجدد، در مرحله بازپرسی و دادگاه حاضر نشده و نامی نیز از وی در دادنامه به میان نمی‌آید.

در پرونده دیگری در همین خصوص، دادگاه چنین رأی داده است:

«با عنایت به گزارش ضابطین و فلش مموری ضمیمه پرونده و اقرار متهم در مرحله تحقیقات مقدماتی مبنی بر تهیه فیلم و عکس مستهجن و دفاعیات بلاوجه ایشان در خصوص وسیله تهدید قرار دادن تصاویر مستهجن، با این استدلال که شاکیه زمانی متوسل به قانون و دادگاه می‌گردد که از تهدیدات و فشارهای متهم در تنگنا قرار گرفته باشد، در صورتی که چنانچه خانمی با اراده و رضایت تن به منافعی عفت داده باشد، شکایت نمی‌کند تا اینکه عرصه را بر خود تنگ ببیند، فلذا با توجه به محتویات پرونده و متن پیام‌های ارسالی، بزهکاری متهم را محرز و مسلم دانسته و مستند به بند الف ماده ۵ قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت غیر مجاز دارند و ماده ۲۱۵ قانون مجازات اسلامی و با رعایت ماده ۲ قانون کاهش مجازات‌های

۱. بر اساس طرح الحاق موادی به کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده)، در نشست علنی یکشنبه ۱۱ آبان ۱۳۹۹، با الحاق دو ماده به کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) موافقت شد. این دو ماده در تاریخ ۲۴ دی ۱۳۹۹ به تصویب مجلس رسید و ۱۵ بهمن همین سال به تأیید شورای نگهبان رسید. مطابق بند ۱ ماده ۵۰۰ مکرر: «هر اقدامی که موجب تسلط روانی یا جسمی بر دیگری شود، به نحوی که فرد مورد بهره‌کشی و سوءاستفاده جنسی، جسمی یا مالی واقع شود و یا در اثر آسیب‌رسانی به قدرت تصمیم‌گیری فرد و تشویق وی به ارتکاب جرائمی از قبیل اعمال منافعی عفت، مصرف مشروبات الکلی، مواد مخدر و یا مواد روان‌گردان، خودآزاری یا دیگرزنی گردد، مستوجب مجازات حبس و جزای نقدی درجه پنج یا یکی از این دو مجازات و محرومیت از حقوق اجتماعی خواهد بود». البته صدر ماده ۵۰۰، آن را به ارتکاب در قالب فرقه و یا دسته محدود کرده است. ضمن اینکه فلسفه پیش‌بینی آن ذیل ماده ۵۰۰ که خاص فصل جرایم علیه امنیت قرار می‌باشد، مشخص نیست و در توجیه طرح نیز به این موضوع اشاره نشده است.

تعزیری الحاق شده به ماده ۱۸ قانون موصوف، با توجه به گستره اقدامات متهم در راستای اعمال منافی عفت و اغفال خانم‌های زیادی که تصاویر و فیلم‌های آن‌ها موجود می‌باشد و اینکه متهم از جایگاه خود سوءاستفاده نموده است، حکم بر محکومیت نامبرده به پنج سال حبس تعزیری با احتساب ایام بازداشت قبلی و... و امحای گوشی و تصاویر مستهجن در فلش مموری پس از قطعیت حکم صادر و اعلام می‌گردد».

۴- عمدی بودن رفتار و حرکات؛ جرم تهدید به طور کلی از جمله جرایم عمدی است که تحقق آن نیازمند عنصر معنوی یعنی خواستن و دانستن یا به عبارت دیگر علم و آگاهی است (حاجی ده‌آبادی، ۱۳۹۴: ۳۲). این دسته از اعمال البته در قوانین کیفری ذیل عناوین مختلف، جرم‌انگاری و با پاسخ‌های متفاوت همراه می‌باشد (Jaffer, 2012: 11).

۲-۱. گونه‌شناسی تهدیدات برخط

تهدید و مزاحمت‌های سایبری انواع مختلفی دارند (کردعلیوند و میرزایی، ۱۳۹۷: ۱۹۱) که هر کدام از آن‌ها می‌تواند بر زندگی واقعی افرادی که مورد مزاحمت و تهدید قرار گرفته‌اند نیز تأثیر گذارد و مشکلاتی از قبیل تضعیف شخصیتی، افسردگی و انزوا را در پی داشته باشد. تحقیقات نشان می‌دهد که فضای برخط، نوعی بدرفتاری را تسهیل می‌کند. گمنامی و پوششی که فضای برخط در اختیار کاربران قرار می‌دهد، باعث می‌شود که مزاحمان و تهدیدکنندگان احساس کنند که در ایمنی کامل هستند و بر ادامه رفتار مجرمانه خود اصرار داشته باشند.^۱ بر اساس تحقیقاتی که از بزه‌دیدگان در همین خصوص به عمل آمده است (Bégin, 2016: 28)، نه گونه تهدید برخط به شرح ذیل وجود دارد. شناسایی این گونه‌ها و فراوانی هر کدام می‌تواند در یافتن سازوکار پیشگیرانه مناسب کمک کند. اگرچه این دسته‌بندی جامع نیست و البته بر اساس معیارهای حقوق کیفری عمومی تنظیم نشده است.

۱- شعله‌ور شدن:^۲ منظور از شعله‌ور شدن، رد و بدل کردن مختصر و آتشین چند

۱. برای مطالعه بیشتر ر.ک: Sardá & Natale & Sotirakopoulos & Monaghan, 2019؛ کنعانی و محمدزاده، ۱۳۹۷.

2. Flaming.

جمله بین دو یا چند جوان در فضای برخط عمومی مانند «چت‌روم» در خصوص یک موضوع است؛ به گونه‌ای که در پایان، منتهی به دشنام می‌گردد. در این حالت رابطه قدرت و تسلط یکی بر دیگری چندان آشکار نمی‌باشد.

۲- به ستوه آوردن^۱: در این فرض با ارسال مکرر پیام به یک شخص در یک دوره زمانی طولانی از طریق یک کانال ارتباط شخصی مانند رایانامه یا پیام کوتاه مواجه می‌باشیم. نتیجه این اقدام، قرار گرفتن بزه‌دیده در حالت درماندگی روانی است^۲ و ممکن است برای فرار از به ستوه آمدن، تن به ارتکاب برخی اعمال مجرمانه بدهد. در اینجا عدم تعادل در رابطه قدرت آشکار است. در همین زمینه، ماده ۹ قانون مسئولیت مدنی قابل ذکر است که قانون‌گذار برای اولین بار در سال ۱۳۳۹، به یکی از مصادیق این رفتار اشاره کرد. بر اساس این ماده، «دختری که در اثر اعمال حیله یا تهدید و یا سوءاستفاده از زیر دست بودن، حاضر برای همخوابگی نامشروع شده، می‌تواند از مرتکب علاوه بر زیان مادی، مطالبه زیان معنوی هم بنماید»^۳.

۳- دشمنی^۴: منظور از دشمنی، عبارت است از انتشار برخط اطلاعات غلط و خلاف واقع در شبکه اجتماعی در مورد یک شخص یا انتشار عکس متضمن تصویری منفی از وی با هدف صدمه به شهرت او. خاطرنشان می‌گردد که تغییر تصویر دیگری، در صورتی که عرفاً موجب ضرر گردد، به طور خاص بر اساس ماده ۷۴۴ قانون جرایم

1. Harassment.

۲. در همین زمینه، اظهارات شاکیه در پرونده مطرح در دادسرا قابل توجه می‌باشد. به تاریخ ۱۳۹۸/۱۱/۶ در وقت فوق‌العاده، جلسه شعبه... دادرسی دادرسی عمومی و انقلاب شهرستان... به تصدی امضاکننده ذیل تشکیل، و پرونده کلاسه پیوست، تحت نظر و رسیدگی قرار دارد. از همان سال‌هایی که اولین رابطه شکل گرفت، بنده این موضوع را به خاطر تهدیدهایی که می‌شدم، محرمانه نگه داشتم تا اینکه به خاطر فشارهای روانی زیاد که موجب بیماری جسمی بنده شد، نهایتاً این موضوع را با شوهرم در میان گذاشتم که بدو تصمیم به طلاق گرفتند و....

۳. در واقع خسارت معنوی در کنار خسارت مادی در اکثر نظام‌های حقوقی دنیا پذیرفته شده است و روز به روز با توجه به گسترش فزاینده فضای سایبری، بر اهمیت آن افزوده می‌شود. بنابراین هم در شرع و هم در قوانین موضوعه فعلی جمهوری اسلامی ایران، امکان ورود ضرر و زیان معنوی و به ستوه آوردن در کنار خسارت مادی در نظر گرفته شده است و از همین روست که در قانون فوق، این امر پیش‌بینی گردیده است.

4. Denigration.

رایانه‌ای جرم‌انگاری شده است. اگرچه بهتر بود قانون‌گذار با رویکرد پیشگیری و صرف‌نظر از ورود یا عدم ورود ضرر، این اقدام را به طور مطلق جرم‌انگاری می‌نمود.^۱

۴- سرقت هویت: در سرقت هویت، مرتکب با استفاده از رمز ورود و نیم‌رخ و در واقع با هویت فردی دیگر، با هدف لطمه به شهرت وی، در شبکه‌های اجتماعی وارد می‌شود.^۲

۵- افشاء: و تشویق به برملاسازی که منظور از آن، به اشتراک گذاشتن اطلاعات شخصی و یا تصویر در آغوش گرفتن دیگری، بین تعدادی از افراد است.

۶- محرومیت: در این گونه، تعدادی از جوانان در محیط‌های مختلف مانند محیط بازی برخط یا اتاق‌های گفتگوی برخط، از طریق تکنیک‌هایی مانند منع یا محدودیت دسترسی، محروم می‌شوند.

۷- ردیابی: در ردیابی، فعالیت‌های برخط یک کاربر با هدف جمع‌آوری اطلاعات شخصی وی تعقیب می‌شود.

۱. بر اساس ماده ۷۴۴ (۱۶): «هر کس به وسیله سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی، فیلم یا صوت یا تصویر دیگری را تغییر دهد یا تحریف کند و آن را منتشر یا با علم به تغییر یا تحریف منتشر کند، به نحوی که عرفاً موجب هتک حیثیت او شود، به حبس از نود و یک روز تا دو سال یا جزای نقدی از پنج میلیون (۵/۰۰۰/۰۰۰) ریال تا چهل میلیون (۴۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد».

2. Impersonation.

۳. سرقت هویت یعنی اقدام عامدانه یک شخصی در استفاده از هویت دیگری به عنوان یک ابزار جهت به دست آوردن یک امتیاز مالی و یا سایر منافع. به طور خلاصه می‌توان گونه‌های مختلف سرقت هویت را به دو دسته تقسیم کرد: الف- در شکل اول، مرتکب به دنبال لطمه به شهرت و موقعیت فردی است که اطلاعات وی را سرقت کرده است. بر همین اساس به عنوان مثال، یک پروفایل جعلی را طراحی و در قالب هویت وی مطالبی را منتشر می‌کند. ب- در نوع دوم، بزه‌کار با معرفی خود از جانب یک سازمان دولتی یا خصوصی، پیام‌هایی را به بزه‌دیدگان ارسال می‌کند و از طریق یک وبگاه جعلی، اطلاعات شخصی آن‌ها را به دست می‌آورد. در نهایت وی از طریق این اطلاعات به حساب‌های آماج انتخابی دسترسی می‌یابد و سپس عملیاتی را به نام و ذیل هویت ایشان به عمل می‌آورد (در این خصوص ر.ک: محمدی، ۱۳۹۹؛ خالقی و صالح‌آبادی، ۱۳۹۴: ۸۷-۱۱۴؛ سلیمان‌دهکردی و حیدریان، ۱۳۹۸).

4. Outing and trickery.

5. Exclusion.

6. Cyberstalking.

۸- ضبط تصاویر خشن:^۱ منظور از این گونه تهدید برخط، ضبط و تهیه ویدئو از صحنه‌های تحقیر بزه‌دیده و خشونت نسبت به وی با هدف انتشار برخط و افزایش فراوانی دسترسی به آن است. گفتنی است که قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۲۳ اردیبهشت ۱۳۹۹، انتشار وضعیت مخاطره‌آمیز اطفال در معرض خطر بزه‌دیدگی را مستوجب مجازات دانسته است. به عبارت دیگر از طفل در معرض خطر، حمایت کیفری افتراقی به عمل آمده است.^۲

۹- ترکیب متن و تصویر: یعنی ارسال یا انتشار برخط تصاویر یا ویدئوی معرفی یک فرد در حالت کاملاً برهنه یا نیمه‌برهنه با هدف قرار دادن وی در حالت آسیب‌پذیری. بی‌تردید شناخت این گونه‌ها که بر اساس تحقیقات جرم‌شناختی به دست آمده است، به علت‌شناسی تهدید برخط و در نهایت چگونگی پیشگیری از آن کمک خواهد کرد.

۲. علت‌شناسی و پیشگیری

مقایسه تجربه بزه‌دیدگی برخط پسران و دختران نسبت به جرم تهدید، از تفاوت اساسی بین این دو جنس در فرایند انطباق با وضعیت مجرمانه حکایت می‌کند. بر این اساس، دختران در مقایسه با پسران، با پیامدهای شدیدتری مواجه شده و به گونه‌ی دیگری آن را متحمل می‌شوند (Rapport du Comité d'experts sur la cyberintimidation, 2015: 29).

۱-۲. علت‌شناسی تهدید برخط در پرتو مطالعات روان‌شناسی شناختی

بررسی ویژگی‌های شناختی عمدتاً در حوزه روان‌شناسی شناخت قرار می‌گیرد. این رشته در معنای خاص، به مطالعه نحوه ادراک، یادگیری، یادسپاری و تفکر افراد در مورد اطلاعات می‌پردازد (استرنبرگ، ۱۳۹۶: ۱۸). بر این اساس، دختران و پسران از

1. Video recording/ happy slapping and hopping.

۲. بر اساس ماده ۱۹ این قانون: «هر کس هویت یا اطلاعات و اسرار طفل یا نوجوان بزه‌دیده یا در وضعیت مخاطره‌آمیز را افشا و یا جزئیات جرم ارتكابی توسط طفل و نوجوان یا علیه وی را از طریق رسانه‌های گروهی و یا با توزیع، تکثیر، انتشار و نمایش فیلم یا عکس و مانند آن تشریح کند، به گونه‌ای که موجب تجری دیگران، اشاعه جرم، آموزش شیوه ارتكاب آن یا بروز هر گونه ضرر یا آسیب به طفل یا نوجوان یا خانواده وی شود، به مجازات حبس درجه شش قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود».

ویژگی‌های شناختی متفاوت نسبت به یکدیگر برخوردارند و همین امر بر برداشت متفاوت آن‌ها از موقعیت‌های تهدید برخط که در آن قرار دارند، صرف‌نظر از شدت و نوع تهدید، تأثیر می‌گذارد. معمولاً دختران از یک خوش‌بینی و اعتماد به نفس پایین‌تری نسبت به پسران برخوردارند و بیشتر پذیرای ارزش‌های درونی هستند. همین دو ویژگی موجب می‌شود که آنان در مواجهه با این نوع تهدید، تأثیر منفی بیشتری پذیرند. در واقع، بزه‌دیدگان خوش‌بین که از اعتماد به نفس بالاتری برخوردارند، برداشت و دریافت توأم با فشار روحی از وضعیتی که به لحاظ تهدید برخط با آن مواجه شده‌اند، ندارند و بر اساس همین طرز برداشت شخصی، راهبردهای انطباق کارآمدتری انتخاب می‌کنند. لذا آن دسته از دختران برخوردار از خوش‌بینی و اعتماد به نفس بالا که بزه‌دیده تهدید برخط می‌شوند، وضعیتی را که در آن قرار گرفته‌اند، کوتاه‌مدت و قابل کنترل تلقی کرده و معمولاً بیشتر در جستجوی انواع حمایت‌های حقوقی و اجتماعی متعاقب بزه‌دیدگی خود می‌باشند.

یکی دیگر از دلایل شدید بودن عواقب بزه‌دیدگی تهدید برخط برای دختران، تفاوت در نوع روابط بین مرتکب و بزه‌دیده، تنوع در نوع رفتار مرتکب و ماهیت آن می‌باشد. نتایج مطالعات در این حوزه نشان می‌دهد که دختران بیشتر بزه‌دیده تهدید برخط توسط یک فرد آشنا و پسران برعکس توسط یک ناشناخته بزه‌دیده می‌شوند. در واقع شدت بزه‌دیدگی در زمانی که مرتکب آشناست، بیشتر می‌باشد؛ زیرا بزه‌دیده دختر در این حالت، از برهم خوردن و شکسته شدن رابطه پیشین با مرتکب نیز متأثر است، در حالی که نسبت به پسران به ویژه زمانی که مرتکب ناشناخته و غیر آشناست، اساساً رابطه‌ای وجود نداشته تا ترک آن تأثر و افسردگی ایجاد کند.

یکی از دلایل این مسئله، نوع رابطه دوستی بین دختران و تفاوت آن با پسران است. در واقع دختران، وابستگی و عضویت در یک رابطه یا گروه را بیشتر ارزش می‌نهند. تربیت آنان نیز بدین صورت بوده است که پرخاشگری خود را مستقیم بروز ندهند و مواجهه فیزیکی و کلامی نداشته باشند. دختران در روابط با یکدیگر، بیشتر احساس همبستگی نموده و به همین دلیل چه به صورت گفتاری و چه نوشتاری و ارسال تصویر، اطلاعات شخصی و حتی رازهای مگو را در حد گسترده به اطلاع یکدیگر

می‌رسانند. لذا هر چه این رابطه صمیمی‌تر و عمیق‌تر گردد، اطلاعات ارسالی به دلیل اعتماد شکل گرفته بین دو طرف، شخصی‌تر می‌گردد (برای مطالعه بیشتر ر.ک: دهقان و نیکبخش، ۱۳۸۵). حال زمانی که اختلاف ظاهر می‌شود و یا هنگامی که نفر سوم با ورود خود آن حریم را تهدید می‌کند، نحوه مواجهه با این وضعیت به ویژه برای فردی که با چنین رفتاری روبه‌رو می‌گردد، دشوار می‌گردد. در این حالت، فرد آسیب‌دیده از آن همه اطلاعات ارزشمندی که در زمان برقراری رابطه به دست آورده است، سوءاستفاده نموده و به مناسبت آن‌ها را برملا و یا در اختیار فرد تازه‌وارد قرار می‌دهد. حتی ممکن است با هدف انتقام و به دلیل خیانت، آن را در شبکه‌های اجتماعی منتشر نماید.^۱

همچنین این فرد ممکن است راهبردهای غیر مستقیم مانند نشر برخط اکاذیب و یا تحقیرسازی وی نزد گروه دوستان را اتخاذ کند. گفتنی است که نوجوانان، اهمیت قابل توجهی برای رابطه دوستی قائل‌اند و نوعاً این نوع حمله‌ها می‌تواند رنج و درد جدی برای آسیب‌دیده ایجاد کند.

برعکس، پسران در روابط دوستانه با یکدیگر همانند یک بازی رایانه‌ای عمل می‌کنند؛ یعنی اطلاعات شخصی را کمتر به صورت شفاهی و یا پیام رد و بدل می‌کنند. از سویی، در صورت اختلاف و اختلال در روابط، بیشتر مستعد برخورد فیزیکی و یا دادن دشنام می‌باشند. به عبارت دیگر، این دسته به جای انتشار اسرار یکدیگر، به دنبال حل و فصل سریع از طریق حضور در سطح خیابان و درگیری فیزیکی مستقیم می‌باشند که معمولاً به نزاع منتهی می‌گردد (Ryan, 2001: 75).

بدین ترتیب با توجه به اینکه دنیایی که دختران در فضای ذهن از مخاطب برخط خود تصور می‌کنند، خیلی متعالی است، هنگام بروز تهدید، عمدتاً سکوت و یا فرار از موقعیت را به دلیل جنسیت و آسیب‌پذیری انتخاب می‌نمایند؛ در حالی که گزینه مطلوب پسران، رفتار تهاجمی و رودررو شدن است.

۱. نتایج برخی پژوهش‌ها نشان می‌دهد که «بی‌احتیاطی در رفتارها و تعاملات مجازی، زمینه‌های بزه‌دیدگی نوجوانان (غالباً دختران) را فراهم می‌کند و توسل نوجوانان (غالباً پسران) به تقصیر بزه‌دیده و مجازی بودن رفتارها، به تسهیل مسئولیت‌گریزی و بزهکاری آن‌ها می‌انجامد (ر.ک: حاجی ده‌آبادی و سلیمی، ۱۳۹۸).

۲-۲. پیشگیری از بزه‌دیدگی برخط

برنامه‌های پیشگیری از تهدید برخط به ویژه در محیط‌های آموزشی، بسیار اندک است. برخی از برنامه‌های موجود در مورد حساس‌سازی و اطلاع‌رسانی در خصوص این پدیده و نیز راهنمایی بزه‌دیدگان احتمالی جهت دستیابی به ابزارهای حمایتی، در دسترس همگان نمی‌باشد. البته برخی از کشورها به طور خاص، مقرراتی در ارتباط با جرم‌انگاری تهدید برخط و به ستوه آوردن به تصویب رسانده‌اند.^۱

یکی از دلایل نبود برنامه‌های ساختارمند، نظام‌مند و انحصاری این پدیده به ویژه در محیط تحصیلی، طبیعت این نوع جرم می‌باشد؛ زیرا بیشتر مصادیق تهدید برخط، نتیجه آشنایی آنان با دیگر افراد در خارج از محیط مدرسه است. به همین دلیل بهتر است که یک برنامه اقدام مشترک بین تهدید سنتی و برخط را طراحی کرد. چنین رویکردی مستلزم همکاری معلمان، مدیریت، والدین، دانش‌آموزان، جامعه محلی و نیز یک چارچوب قانونی مشخص جهت مداخله و حمایت از بزه‌دیدگان احتمالی است.

۲-۱-۱. نقش مدرسه

اقدام برای پیشگیری از تهدید برخط در سطح مدرسه، مستلزم یک برنامه‌ریزی و آمادگی دقیق است. در گام اول، تشکیل یک کمیته هماهنگی تا حد زیادی به تهیه یک برنامه کلی در سطح مدرسه کمک می‌کند (برای مطالعه بیشتر، ر.ک: رهگشا و دیگران، ۱۳۹۶؛ علوی، ۱۳۹۸). این کمیته جهت شروع می‌تواند یک پرسش‌نامه بی‌نام جهت ارزیابی نوع و گستره بزه‌دیدگی تهیه نماید تا پس از آن، مدرسه بتواند استفاده از شبکه‌های اجتماعی در ساعات حضور در آن محیط را مدیریت نماید. علاوه بر این، کمیته مذکور می‌تواند بعد از مدتی، اثربخشی برنامه‌های اجراشده را مطالعه کند. این نهاد همچنین قادر خواهد بود آموزش کارکنانی را که مأموریت پیشگیری بر عهده آنان گذاشته شده است، بر عهده گیرد (اکبری و باقری‌نیا، ۱۳۹۹: ۲۳) و والدین و دانش‌آموزان را در صورت لزوم، جهت اعلام بزه‌دیدگی و طرح شکایت، به سمت نهادهای انتظامی

۱. راهکارهایی مانند پیشگیری اولین و سومین، از جمله الگوهای سیاست‌های حاکم بر مقررات پیشگیرانه در کاهش بزه‌ها و انحرافات برخط می‌باشد (ر.ک: ویلیامز، ۱۳۹۱).

و قضایی هدایت کند.^۱

اگرچه معمولاً این دسته، به دلیل عدم اطمینان از سرنوشت طرح شکایت، علاقه‌ای به اعلام بزه‌دیدگی خود نشان نمی‌دهند، ایجاد اطمینان از طرف مرجع قضایی می‌تواند به رفع این مانع کمک کند. در این خصوص، این تصمیم دادسرا قابل توجه می‌باشد:

«به تاریخ ۱۳۹۸/۱۱/۶ در وقت فوق‌العاده جلسه شعبه... دادیاری دادسرای عمومی و انقلاب شهرستان... به تصدی امضاکننده ذیل تشکیل و پرونده کلاسه پیوست تحت نظر و رسیدگی قرار دارد. مطابق ماده ۱۷۵ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، با احد از افرادی که با متهم ارتباط داشته است تماس حاصل شد و مخاطب بیان نمود که در شعبه حاضر می‌گردد و پس از حضور، با توجه به وضعیت خانوادگی و بیم‌هتک حیثیت و آبروریزی، خواستار محرمانه بودن اطلاعات هویتی خود شد، که توسط این مرجع قضایی احراز هویت گردید و مشخصات هویتی وی نزد این دادیاری مضبوط می‌باشد».

با این حال، برخی از راهبردهای ذیل، جهت ارتقاء قابلیت‌های اجتماعی و احساسی و برون‌رفت از وضعیت ایجادشده می‌تواند مؤثر واقع شود (رضوی‌فرد و دیگران، ۱۳۹۷: ۳۹):

۱- آموزش دانش‌آموزان بزه‌دیده تهدید برخط در خصوص پرهیز از تشدید تنش ایجادشده و منع پاسخ تحریک‌آمیز؛ ۲- فراهم کردن امکان برای دانش‌آموز بزه‌دیده جهت برقراری ارتباط با همسالان برخوردار از آداب معاشرت و در نهایت منصرف کردن مرتکب از طریق مداخله این دوستان؛ ۳- همکاری با والدین بزه‌دیده جهت افزایش حمایت از وی در محیط مجازی.

راهبردهای ذیل نیز نسبت به خود مرتکب قابل اعمال است: ۱- صحبت با مرتکب تهدید برخط و توضیح خواستن از وی در خصوص چرایی به ستوه آوردن دیگری در محیط مجازی؛ ۲- کمک به دانش‌آموز مرتکب و آگاه کردن وی مبنی بر اینکه چگونه می‌تواند در بین دوستان خود، یک سرگروه موفق باشد و رفتارهای اجتماعی

۱. برای مثال در خصوص پرونده مشهور به رومینا در شهر تالش، چنانچه اولیا و مربیان مدرسه با یافته‌های جرم‌شناسی پیشگیری در این خصوص آشنا بودند، می‌توانستند با مداخله زودهنگام از طریق هماهنگی با دادگستری و تغییر اوضاع و احوال پیش‌جنایی، مانع ارتکاب قتل شوند (در خصوص نقش پلیس در پیشگیری ر.ک: رازقی، ۱۳۹۹: ۶۴).

پیشه کند؛ ۳- در صورت لزوم می‌توان یک برنامه فردی با محتوای ارتقاء ظرفیت دوستی، حل و فصل مشکل و مدیریت خشم نسبت به مرتکب به کار گرفت.

۲-۲-۲. نقش دانش‌آموزان

بی‌تردید دانش‌آموزان بازیگران اصلی مسئله تهدید برخط می‌باشند؛ زیرا این عمل به‌طور خاص، به دور از چشمان والدین و اولیا و مربیان و به‌طور کلی بزرگسالان انجام می‌شود. به همین خاطر، پیشگیری نیز الزاماً از گذر مسئول‌سازی دانش‌آموزان درگیر و نیز دانش‌آموزان شاهد صورت می‌پذیرد. معمولاً دانش‌آموزان در صورت مواجه شدن با این پدیده، سکوت پیشه می‌کنند و یا اصرار دارند که هویت آن‌ها پنهان باقی بماند.^۱ بسیاری از آنان بیم دارند که در صورت اطلاع‌رسانی، دسترسی‌شان به اینترنت و تلفن قطع خواهد شد. بالتبع والدین نیز اخذ گوشی همراه و محرومیت را یکی از راه‌های پایان دادن به تهدید برخط می‌دانند. ولی در عمل، محرومیت از دسترسی، روش مناسبی برای حمایت از بزه‌دیده نیست؛ زیرا ادامه رابطه مبتنی بر تهدید و تسلط در مدرسه قابل انکار نیست. یکی از راهکاری پیشگیری که مورد نظر خود نوجوانان نیز می‌باشد، مسدود کردن ارسال پیام و صفحه نیم‌رخ مرتکب و یا تغییر مشخصات فردی مانند آدرس رایانامه، شماره تلفن و... است (جلالی‌فراهانی، ۱۳۸۴)؛ یعنی به جای درخواست کمک از بیرون، خود از رفتارهای واکنشی اجتناب کنند.

بدین ترتیب، یکی از رویکردهای پیشگیری، کمک به دانش‌آموزان جهت اطلاع از نتایج قانونی رفتار برخط و واکنش متناسب در زمانی که آماج یک تهدید قرار گرفته‌اند، می‌باشد.

با وجود این، برخی از اقدامات ذیل می‌تواند در پیشگیری از تهدید برخط و پایان دادن به آن در کوتاه‌ترین زمان مؤثر واقع شود: ۱- آموختن رفتارهای متناسب برخط و شیوه‌های حفاظت از حریم خصوصی (زیبر، ۱۳۹۰: ۱۶۸)؛ ۲- ترک محیط مجازی

۱. برای مثال، تقاضای شاکی در پرونده مطرح در دادسرا به شرح ذیل، بر همین امر دلالت دارد: «... و ضمناً در حال حاضر درخواست دارم در صورت امکان، اظهارات بنده به صورت محرمانه در پرونده مضبوط باشد. در ضمن شکایتی علیه آقای... اعلام نکرده و جهت عدم افشای اطلاعات مربوط به هویت و بیم و خطر حیثیتی، ذیل اظهارات خود را با اثر انگشت گواهی نمود».

در صورت مواجه شدن با تهدید و درخواست کمک از یک فرد مورد اعتماد؛
 ۳- عدم پاسخ به پیام‌های فرد مرتکب تهدید برخط؛ ۴- ضبط و ثبت و سپس مسدود کردن حساب وی جهت تأمین دلیل؛ ۵- چنانچه تهدید برخط با احتمال اقدام فیزیکی همراه باشد، اطلاع به فرد مورد اعتماد جهت گزارش به پلیس.

گفتنی است که قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۲۳ اردیبهشت ۱۳۹۹، در راستای پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان کمتر از هجده سال و با توجه به اینکه رقم سیاه رفتارهای مجرمانه علیه این دسته نوعاً بالاست، کسانی را که از وقوع جرم یا شروع به آن یا خطر شدید و قریب‌الوقوع علیه طفل یا نوجوانی مطلع بوده یا شاهد وقوع آن باشند، مکلف نموده است که اقدامات فوری و متناسب برای جلوگیری از وقوع خطر و یا تشدید نتیجه آن انجام دهند.^۱

۲-۳. نقش والدین

تهدید برخط اغلب در خارج از ساعات کلاس ارتکاب می‌یابد و اطلاع از آن برای والدین و مربیان چندان آسان نیست (حاجی ده‌آبادی، ۱۳۹۷: ۱۴۲). به همین دلیل، این دسته باید از نزدیک فعالیت برخط فرزندان خود را دنبال نموده و علائم و نشانه‌های رفتاری ناشی از بزه‌دیده واقع شدن را شناسایی کنند.

در مواجهه با تهدید برخط، برخی از والدین رفتار معقول داشته، لیکن دسته‌ای منفعلانه برخورد می‌کنند. مربیان مدرسه می‌توانند این دسته را با شیوه‌های مناسب مواجهه با بزه‌دیدگی اطفال آشنا سازند. در هر صورت، آشنا شدن با شیوه‌های پیشگیری و مقابله با بزه‌دیدگی تهدید برخط، از خانواده شروع می‌شود.

۱. بر اساس ماده ۱۷ این قانون: «هر کس از وقوع جرم یا شروع به آن یا خطر شدید و قریب‌الوقوع علیه طفل یا نوجوانی مطلع بوده یا شاهد وقوع آن باشد و با وجود توانایی اعلام و گزارش به مقامات یا مراجع صلاحیتدار و کمک طلبیدن از آن‌ها، از این امر خودداری کند یا در صورت عدم دسترسی به این مقامات و مراجع و یا عدم تأثیر دخالت آن‌ها در رفع تجاوز و خطر، از اقدامات فوری و متناسب برای جلوگیری از وقوع خطر و یا تشدید نتیجه آن امتناع کند، مشروط بر اینکه با این اقدام، خطری مشابه یا شدیدتر و یا خطر کمتر قابل توجهی متوجه خود او یا دیگران نشود، به یکی از مجازات‌های درجه شش قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود».

نتیجه گیری

تهدید برخط، همان طور که بیان شد، علی‌رغم آثار مختلف آن بر دختران و زنان به عنوان گروه‌های آسیب‌پذیر و نیز با وجود برخورداری از رقم سیاه، به طور اختصاصی موضوع تدابیر خاص پیشگیری - کیفری قرار نگرفته است. از سویی، بزه‌دیدگان این عمل مجرمانه با وجود تحمل بزه‌دیدگی مکرر، به دلیل نگرانی از صدمات روحی یا هتک حیثیت و اعتبار شخصی، خانوادگی یا اجتماعی، از طرح شکایت امتناع می‌کنند. همین امر موجب می‌شود که یک تهدید ساده برخط، به یک قتل منتهی گردد. لذا از سه منظر می‌توان نسبت به پیشگیری گذر از اندیشه به عمل در این حوزه نگریست:

حالت نخست، پیشگیری کیفری از طریق اتخاذ تدابیر احتیاطی فوری توسط بازپرس بر اساس ماده ۹۷ قانون آیین دادرسی کیفری، در صورتی که احتمال تهدید جدی علیه تمامیت جسمانی و حیثیت بزه‌دیده وجود داشته باشد. لذا بر اساس این ماده، بازپرس به منظور حمایت از بزه‌دیده در برابر تهدیدات، در صورت ضرورت، انجام برخی از اقدامات احتیاطی را به ضابطان دادگستری دستور دهد.

حالت دوم، با توجه به اینکه عمده تدابیر موجود در حوزه تهدید، چه در محیط حقیقی و چه مجازی، واکنشی و پسینی است، پیشنهاد می‌شود که قانون‌گذار در راستای پیشگیری از تهدید برخط، یک ماده به شرح ذیل به قانون جرایم رایانه‌ای الحاق نماید: «هر گاه شخصی، دیگری را در سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی تهدید کند، صوت یا تصویر یا فیلم خصوصی یا خانوادگی او یا اسرار دیگری را منتشر کند یا دسترس دیگران قرار دهد و صریحاً نظرش را بر ارتکاب این عمل اظهار نماید، ضابطان دادگستری مکلف‌اند بلافاصله با دستور دادستان، تدابیر و اقدامات لازم را در جهت رفع خطر، کاهش آسیب و پیشگیری از وقوع جرم انجام داده و گزارش موضوع و اقدامات خود را حداکثر ظرف مدت یک ساعت به اطلاع دادستان برسانند. همچنین، دادستان بنا به تقاضای شخص تهدیدشده می‌تواند از متهم بخواهد تعهد دهد که مرتکب جرم نگردد و وجه‌الضمان متناسب برای این امر بدهد».

در پایان پیشنهاد می‌شود به منظور پیشگیری پایدار از بزهکاری در محیط مجازی، یک منشور اخلاق حرفه‌ای محیط‌های تحصیلی به شرح ادامه تنظیم گردد؛ یعنی مجموعه‌ای از قواعدی که رعایت آن‌ها برای تأمین امنیت همه کاربران لازم‌الرعايه باشد:

۱- من می‌دانم که در محیط مجازی صفحاتی وجود دارد که محتوای آن آزاردهنده و مخالف اخلاق و مقررات است؛ لذا در صورت مواجه شدن با این نوع محتوا، معلم را مطلع خواهم ساخت؛ جز در حضور معلم یا مربی وارد هر سایتی نخواهم شد؛ در محیط مجازی همانند محیط حقیقی، من مسئول هرآنچه می‌نویسم و می‌گویم هستم؛ من آگاه هستم که هرآنچه می‌نویسم و می‌گویم توسط دیگران خوانده و شنیده می‌شود؛ من در صحبت کردن و نوشتن، حقوق مخاطبان را رعایت می‌کنم؛ من در محیط مجازی با زبان ادب سخن می‌گویم و از به کار بردن واژه‌ها و جملات توهین یا تهدیدآمیز دوری می‌کنم.

۲- من آگاه هستم که اینترنت یک ابزار ارتباطی ورود به دنیاست؛ لذا اطلاعات مربوط به خود و خانواده از جمله نشانی، تلفن و مشخصات مالی را در اختیار قرار نمی‌دهم؛ حقوق معنوی صاحبان آثار مکتوب، عکس و صوت را حفظ می‌کنم؛ متوجه این نکته هستم که همه اطلاعات مربوط به جستجوی من در محیط مجازی، قابل مشاهده و ردیابی است و باقی می‌ماند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

کتاب‌شناسی

۱. استرنبرگ، رابرت، روان‌شناسی شناختی، ترجمه سیدکمال خرازی و الهه حجازی، تهران، سمت، ۱۳۹۶ ش.
۲. اسلامی، ابراهیم، «جایگاه حمایت از بزه‌دیدگان جرایم سایبری در مقررات کیفری حقوق داخلی و حقوق بین‌الملل»، پژوهشنامه حقوق اسلامی، سال هفدهم، شماره ۱ (پیاپی ۴۳)، بهار و تابستان ۱۳۹۵ ش.
۳. اکبری، زهرا، و حدیث باقری‌نیا، «نقش آموزش و پرورش در کاهش بزهکاری در مدارس»، مجموعه مقالات نخستین همایش ملی پیشگیری از بزه‌دیدگی زنان و کودکان در فضای مجازی، یزد، آبان ۱۳۹۹ ش.
۴. جلالی فراهانی، امیرحسین، «پیشگیری وضعی از جرائم سایبر در پرتو موازین حقوق بشر»، فصلنامه فقه و حقوق، شماره ۶، ۱۳۸۴ ش.
۵. حاجی ده‌آبادی، احمد، و امیر اعتمادی، «اخاذی در حقوق کیفری ایران و انگلستان»، فصلنامه مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، دوره هفتم، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۴ ش.
۶. حاجی ده‌آبادی، محمدعلی، و احسان سلیمی، «بزهکاری و بزه‌دیدگی بومی‌های اینترنت: از علت‌شناسی تا پاسخ‌دهی در پارادایم ترمیمی»، مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، شماره ۱۲، بهار و تابستان ۱۳۹۸ ش.
۷. همان‌ها، «علت‌شناسی بزه‌دیدگی زنان در شبکه‌های اجتماعی: مطالعه موردی شبکه اجتماعی فیس‌بوک»، فصلنامه زن و جامعه (جامعه‌شناسی زنان)، دوره نهم، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۷ ش.
۸. خالقی، ابوالفتح، و زهرا صالح‌آبادی، «مطالعه سرقت هویت در حقوق فدرال آمریکا با نگاهی اجمالی به حقوق ایران»، دوفصلنامه حقوق تطبیقی، دوره سوم، شماره ۱۰۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۴ ش.
۹. دهقان، علیرضا، و مرسده نیکبخش، «مطالعه شیوه رفتار افراد در محیط مجازی: شکل‌گیری روابط صمیمانه در اتاق‌های گپ‌زنی اینترنت»، فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، شماره ۶، ۱۳۸۵ ش.
۱۰. رازقی، سیدمهدی، «نقش پلیس در پیشگیری از جرایم علیه زنان و بزه‌دیدگی آنان در فضای مجازی»، مجموعه مقالات نخستین همایش ملی پیشگیری از بزه‌دیدگی زنان و کودکان در فضای مجازی، یزد، آبان ۱۳۹۹ ش.
۱۱. رازقی، نادر، و مهدی علیزاده، «اینترنت و جامعه‌پذیری مجازی نوجوانان (مطالعه موردی: دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم شهر ساری)»، فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی-فرهنگی، دوره پنجم، شماره ۴، بهار ۱۳۹۶ ش.
۱۲. رحیمی، محمدمهدی و دیگران، «جرم تهدید در حقوق کیفری ایران و آمریکا»، تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری، دوره چهاردهم، شماره ۳۶، تابستان ۱۳۹۷ ش.
۱۳. رضوی‌فرد، بهزاد و دیگران، «پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی در شبکه‌های اجتماعی»، مجله حقوقی دادگستری، دوره هشتاد و دوم، شماره ۱۰۴، زمستان ۱۳۹۷ ش.
۱۴. رهگشا، امیرحسین و دیگران، «پیشگیری رشد‌مدار از بزهکاری کودکان و نوجوانان در فضای سایبر»، ماهنامه آفاق علوم انسانی، شماره ۱۰، بهمن ۱۳۹۶ ش.
۱۵. زبیر، اولریش، جرایم رایانه‌ای، ترجمه محمدعلی نوری، رضا نخجوانی، مصطفی بختیاروند و احمد رحیمی مقدم، تهران، کتابخانه گنج دانش، ۱۳۹۰ ش.
۱۶. سلیمان دهرکردی، الهام، و ارشیاناز حیدریان، «تبیین سرقت هویت در نظام کیفری ایران»، پژوهشنامه حقوق فارس، سال دوم، شماره ۲، بهار ۱۳۹۸ ش.

۱۷. علوی، سیدمحمدرضا، *پیشگیری رشد مدار از بزهکاری کودکان و نوجوانان در فضای مجازی*، تهران، امجد، ۱۳۹۸ ش.
۱۸. قربانی، علیرضا، و مایسا تازنگ، «علل گرایش نوجوانان به استفاده از چت و شبکه اجتماعی (فیس‌بوک) (مطالعه موردی: نوجوانان ۱۴ تا ۱۷ سال گنبد کاووس)»، ارائه شده به کنگره بین‌المللی علوم اسلامی، علوم انسانی، تهران، آذر ۱۳۹۵ ش.
۱۹. کرامتی معز، هادی و دیگران، «پیوند گرایش به شبکه‌های اجتماعی مجازی و بزه‌دیدگی نوجوانان»، *فصلنامه تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل*، شماره ۴۵، پاییز ۱۳۹۸ ش.
۲۰. کردعلیوند، روح‌الدین، و محمد میرزایی، «گونه‌شناسی جرایم سایبری با نگاهی به قانون جرایم رایانه‌ای و آمار پلیس فتا»، *مجله حقوقی دادگستری*، سال هشتاد و دوم، شماره ۱۰۲، تابستان ۱۳۹۷ ش.
۲۱. کنعانی، محمدامین، و حمیده محمدزاده، «مطالعه گمنامی در روابط اینترنتی و عوامل جامعه‌شناختی مؤثر بر آن»، *فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی*، سال بیست و نهم، شماره ۲ (پیاپی ۷۰)، تابستان ۱۳۹۷ ش.
۲۲. مالیر، محمود، و احسان زورخ، «پیشگیری از بزه‌دیدگی سایبری»، *فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم*، دوره ۱۳۸۹، شماره ۱۷، زمستان ۱۳۸۹ ش.
۲۳. محمدی، کاووس، *سرقت هویت از منظر جرم‌پایی*، رساله دکتری دانشگاه علوم انتظامی، ۱۳۹۹ ش.
۲۴. منفرد، محبوبه، «بررسی جرم‌شناسی بزهکاری رایانه‌ای»، *فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم*، سال هفتم، شماره ۲۵، زمستان ۱۳۹۱ ش.
۲۵. منفرد، محبوبه، و امیرحسین جلالی فراهانی، «کدهای رفتاری و پیشگیری از بزهکاری»، *پژوهشنامه حقوق کیفری*، سال سوم، شماره ۲ (پیاپی ۶)، پاییز و زمستان ۱۳۹۱ ش.
۲۶. نجفی ابرندآبادی، علی حسین، «از جرم‌شناسی حقیقی تا جرم‌شناسی مجازی»، *دیباچه در: پیکا، زرژ، جرم‌شناسی*، ویراست دوم، چاپ چهارم، تهران، میزان، ۱۳۹۵ ش.
۲۷. همو، «جرم‌شناسی در فضای سایبر»، *مجله تعالی حقوق*، سال چهارم، شماره ۳۶، شهریور ۱۳۸۸ ش.
۲۸. همو، «درباره بزهکاری و جرم‌شناسی سایبری»، *مجله تعالی حقوق*، سال چهارم، شماره ۳۶، شهریور ۱۳۸۸ ش.
۲۹. ویلیامز، متیو، *بزهکاری مجازی؛ بزه، انحراف و مقررات‌گذاری برخط*، ترجمه امیرحسین جلالی فراهانی و محبوبه منفرد، زیر نظر علی حسین نجفی ابرندآبادی، تهران، میزان، ۱۳۹۱ ش.
30. Bégin, Mathieu, *Agir contre la cyberintimidation avec la vidéo numérique et YouTube*, Thèse, Université de Montréal, 2016.
31. Jaffer, Mobina S. B., "La cyberintimidation, ça blesse! Respect des droits à l'ère numérique", Décembre 2012.
32. Rapport du Comité d'experts sur la cyberintimidation, Gouvernement du Québec, "Cyberintimidation", septembre 2015.
33. Ryan, Nancy, *Les effets de la cyberintimidation chez les filles qui en sont la cible*, Université de Montréal, 2001.
34. Sardá, Thais & Simone Natale & Nikos Sotirakopoulos & Mark Monaghan, "Understanding online anonymity", *Media, Culture & Society*, Vol. 41(4), 2019.